

ศึกษาประเพณีออกปากกินวานในการทำนาของชาวนา อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

ขวัญพัย จิตพิทักษ์

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาประเพณีออกปากกินวานในการทำนาของชาวนา อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต แล้วเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ และมีภาพประกอบ ในการศึกษาได้กำหนดประเด็นไว้ 3 ประเด็น คือ ความเป็นมาและวิถีปฏิบัติของประเพณี คุณค่าของประเพณี และความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของประเพณี ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. ความเป็นมาและวิถีปฏิบัติของประเพณี ผลการศึกษาพบว่าประเพณีออกปากกินวานในการทำนาของชาวนา อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา มีมาช้านานแล้ว แต่ไม่อาจสืบได้ชัดว่าเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อใด ชาวนาในสมัยก่อนไม่นิยมการจ้างแรงงาน ส่วนมากจะใช้วิธีการออกปากกินวาน และเป็นที่ยอมรับหลายกันในเวลาต่อมา โดยเฉพาะในช่วงฤดูทำนา และเก็บเกี่ยวข้าว โดยเจ้าภาพจะต้องเตรียมอาหารและขนมไว้เลี้ยงผู้ที่มาช่วยทำงาน การออกปากกินวานเป็นความร่วมมือ แบ่งจ่าย เป็นการช่วยเหลือกันเหมือนญาติ ในการออกปากกินวานแต่ละครั้งเพื่อนบ้านจะช่วยเหลือกันจนเสร็จงานเป็นวัน ๆ ไป

ประเพณีออกปากกินวานในการทำนาเกิดขึ้นในหลายโอกาส เช่น การออกปากไถนา ดำนา เกี่ยวข้าว หาบข้าว นวดข้าว เป็นต้น แต่ที่นิยมกันมาก คือ ออกปากดำนา ออกปากเกี่ยวข้าว ออกปากหาบข้าว ออกปากทำเทือก ออกปากไถนา ตามลำดับ ส่วนขั้นตอนปฏิบัติในประเพณีนี้ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนปฏิบัติก่อนออกปากกินวาน ในขณะที่ออกปากกินวาน และ หลังออกปากกินวาน ขั้นตอนปฏิบัติก่อนออกปากกินวาน ได้แก่ การเตรียมสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ การบอกกล่าวบุคคลที่จะมาช่วยงาน และการเตรียมอาหาร ขั้นตอนปฏิบัติในขณะที่ ออกปากกินวาน ได้แก่ การทำพิธีกรรมแรกนา การลงแรงทำงาน และการพักรับประทานอาหารร่วมกัน ส่วนขั้นตอนปฏิบัติหลังออกปากกิน ได้แก่ การที่เจ้าภาพกล่าวขอบคุณผู้มาร่วมกินวาน

2. คุณค่าของประเพณี ผลการศึกษาพบว่าประเพณีออกปากกินวานในการทำนาของชาวนา ในอำเภอนี้จำแนกได้เป็นคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม และคุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัวหรือญาติ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน การส่งเสริมจริยธรรม การสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม และผลต่อจิตใจและความเชื่อ ส่วนคุณค่าทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การลดต้นทุนในการทำนา และการประหยัดเวลาในการทำนา

3. ความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของประเพณี ผลการศึกษาพบว่าความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของประเพณีออกปากกินวานในการทำนาของชาวนาในอำเภอนี้จำแนกได้ดังนี้

3.1 ลักษณะของความคลี่คลายเปลี่ยนแปลง ประเพณีออกปากกินวานในการทำนาของชาวนามีการเปลี่ยนแปลงไป มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันอยู่ประปรายไม่มากนัก เนื่องจากปัจจุบันใช้เงินเป็นหลักในการจับจ่าย ใช้สอย และการแลกเปลี่ยนแรงงานมีน้อย มีระบบตลาดเป็นสื่อกลางและการประกอบอาชีพอื่นนอกจากทำนาจึงทำให้มีเงินมากพอที่จะใช้จ่าย เป็นการว่าจ้างเป็นรายวันหรือเหมาทั้งหมด ในด้านแรงงานสัตว์ที่ใช้ในการเกษตรจะเป็นวัว ควาย แล้วแต่สภาพท้องถิ่นนิยม การปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกข้าวจากดำมาเป็นหว่าน และใช้พันธุ์ข้าวชนิดเดียวกัน ทำให้ช่วงข้าวสุกอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันจึงต้องเร่งรีบเกี่ยวให้ทันเวลา รวมถึงไม่มีแรงงานในการวาน ได้นำเอาเครื่องจักรขนาดเล็กมาเป็นเครื่องทุ่นแรงในการทำนา ในปัจจุบันมีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันอยู่ประปรายไม่มากนัก อันมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

3.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของประเพณี พบว่าการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเดิมที่อาศัยแรงงานคนและสัตว์มาเป็นใช้แรงงานเครื่องจักรกล แทนการปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกข้าวจากดำเป็นนาหว่าน ความเชื่อในค่านิยมใหม่ เช่น บุญเงินบุญชาติ จึงทำให้ประเพณีออกปากกินวานในการทำนามีการสืบทอดกันมาน้อยลง จนเกือบจะสูญหายไป ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการทำนามีต้นทุนการผลิตสูงขึ้นทำให้ชาวนาหลายคนเลิกทำนาหันมาปลูกยางพารา ปาล์ม แทนการปลูกข้าว ส่งผลให้ประเพณีออกปากกินวานในการทำนาลดน้อยลงไปด้วย

Abstract

The objective of this qualitative research was to study the tradition of gathering for rice growing of farmers in Rattaphoom District, Songkhla Province. The data were collected from documentary sources, interviews and observations. The findings of the study were presented with the descriptive analysis and illustration technique. The three major notions of the tradition of gathering for rice growing: background and traditional practices, traditional value and traditional transformation reveal the following.

1. Background and traditional practices

The tradition of gathering for rice growing of the farmers in Rattaphoom District has a long history but it cannot be traced to its time of origin. In the former times farmers would invite friends and neighbors to work together to finish rice planting. This practice has been so common in the farming communities, particularly during the rice growing and harvesting season. The host would prepare food for those participate in the communal work, where participants help each others. At each gathering, work would be done until it is finished.

Opportunities for the tradition of gathering arise when the farming family needs labor assistance in plowing, replanting, harvesting, carrying and threshing rice but the most commonly practiced is the invitation for replanting, harvesting, carrying, soil preparing and plowing, respectively. The procedure for the traditional practices covers three stages: before the informing of the gathering, informing of the fathering and after the gathering. Before informing of the gathering, the hosts have to prepare the rice field, to extend the invitation and to prepare tools and the food for participants. In informing of the gathering, the host performs the plowing rite, the practice of informing the gathering, and a break for the feast. Finally, after the gathering, the host will thank participant for their assistance.

2. Traditional value

The tradition of gathering for rice growing has a social and cultural and economic value. It provides benefits for families or relatives, community relations, ethical promotion, spiritual enhancement and intensification of belief. Economic values for the gathering are reflected in reducing cost of rice cultivation and time saving.

3. Traditional transformation can be categorized into two issues

3.1 At present the practice of gathering for growing rice has changed and is practiced on a small scale. This is due to the fact that people tend to spend money rather than labour exchange. In addition, the market serves as the center for the exchange and the people are also engaged in other occupations; thus, they have enough money to hire labour. The traditional transformation is the substitution of human or animal labor with machinery. The change of method of rice cultivation from replanting to sowing of rice seeds also contributes to the change. The use of single rice stock makes the harvest period occurs at the same time, thus, making it necessary to hire the labour for the harvest.

3.2 Factors contribute the transformation of the tradition include the change from human and animal labour to machinery, the change from the method of replanting to sowing, and the focus on materialism. These make the tradition of gathering for rice growing less important, reducing the frequent of practice to the point of almost extinction. Furthermore, the cost of rice production becomes high and farmers turn to rubber and oil palm cultivation, a factor which causes the tradition of gathering for rice growing less significant.

คำสำคัญ

ประเพณี, ออกปากกินวาน, การทำนา, วิถีปฏิบัติ, คุณค่า, ความคลั่งคลายเปลี่ยนแปลง

แม้จะเป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ บางกลุ่ม แต่ก็เป็นนิมิตหมายว่าสิ่งเก่า ๆ ยังไม่ถูกลืม และอาจกลับได้รับความนิยมขึ้นใหม่ได้อีก ดังเช่น ประเพณีเก่าแก่ประเพณีหนึ่งของชาวไทยภาคใต้ ซึ่งยังคงประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจวบจนปัจจุบัน ประเพณีที่กล่าวนี้คือ ประเพณีออกปากกินวาน ซึ่ง เป็นการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างเพื่อนบ้าน ในในลักษณะของการแลกเปลี่ยนแรงงาน เป็นปรากฏการณ์ที่พบได้ทั่วไปในชุมชนหมู่บ้านไทยในอดีตจนกลายเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของท้องถิ่น ดังเช่น ชุมชนในภาคกลางมีการลงแขก ภาคเหนือและอีสานมีการเอามื้อเอาแฮง และในภาคใต้มีการออกปากกินวาน เป็นต้น วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนแรงงานเหล่านี้นับว่าเหมาะสมแก่ยุคสมัยในอดีต เพราะชุมชนในอดีตมีประชากรไม่มากนัก และผู้คนมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการเกษตรที่ต้องอาศัยแรงงานคนและสัตว์ในการผลิต แรงงานจึงเป็นสิ่งจำเป็นและหายาก การพึ่งพาอาศัยกันดังกล่าวนี้นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งให้ชุมชนในอดีตสามารถพึ่งตนเอง และเป็นสายร้อยรัดให้ชุมชนหมู่บ้านไทยดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน

ประเพณีออกปากกินวาน เป็นการรวมพลังชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของระบบความคิดความเชื่อที่ให้ความหมายต่อ "คน" เป็นศูนย์กลางของการอยู่ร่วมกัน โดยมีระบบความเชื่อเดียวกันเป็นหลักยึดและนำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว เครือญาติ และชุมชนหมู่บ้าน ทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทำให้เห็นคุณค่าของการดำรงอยู่ของชุมชน อย่างไรก็ตาม เมื่อกระแสจากสังคมภายนอกเข้ามากระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ชุมชนจึงมีการปรับเปลี่ยนเพื่อรับกระแสวัฒนธรรมใหม่ โดยการนำเอาคุณค่าที่เสริมสร้างจากวัฒนธรรมใหม่มาเติมเต็มจุดอ่อนของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทำให้ชุมชนเข้มแข็งพอที่จะดำรงอยู่รอดได้ในกระแสสังคมใหม่

อำเภอรัตภูมิ เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบอยู่ทางตอนกลาง ทางทิศตะวันตกค่อนข้างเป็นพื้นที่สูงเป็นเนินเขา และมีที่ราบระหว่างหุบเขา มีลำคลองหลายสายเกิดจากภูเขาทางทิศตะวันตกไหลไปทางทิศตะวันออกรอบ ๆ ทางตอนกลางของอำเภอ ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ประชากรส่วนใหญ่ในอำเภอนี้จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "การทำนา" มีมากเป็นอันดับสองรองจากการทำสวนยางพารา

เนื่องจากการทำนาเป็นอาชีพหลักอาชีพหนึ่งของชาวอำเภอรัตภูมิ และการทำนามีช่วงฤดูจำกัด หากชาวนาทำนาล่าช้าไม่ทันฤดูกาลย่อมส่งผลให้ครอบครัวนั้น ๆ ประสบชะตากรรมไปตลอดปี การเกื้อกูลให้เพื่อนบ้านทุกครัวเรือนทำนาได้ผลผลิตมากที่สุดจึงเป็นภาระผูกพันซึ่งกันและกัน และเนื่องจากการทำนาที่ใช้พันธุ์ข้าวที่ต่างกันทำให้การทำนาไม่พร้อมกันจึงเหมาะ

ที่จะผลัดเปลี่ยนช่วยกันลงแรง หรือในกรณีที่หัวหน้าครอบครัวเกิดปัญหาไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ต้องคดี ถูกคุมขัง ประสบภัยธรรมชาติ เกิดอุบัติเหตุ ว่างควาย ถูกลักขโมย เป็นต้น จนไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ดังนั้นเพื่อนบ้านจึงต้องร่วมมือกันช่วยเหลือแรงงาน งานวานในลักษณะนี้อาจเกิดจากความประสงค์ของผู้ประสบปัญหาเองหรือเพื่อนบ้านเป็นฝ่ายช่วยคิดก็ได้ งานวานเกี่ยวกับการทำที่เพื่อนบ้านให้ความร่วมมือเป็นพิเศษ ได้แก่ วานไถนา วานดำนา วานเก็บข้าว วานหีบข้าว เป็นต้น ส่วนงานที่ให้ความสำคัญรองลงมาคือ การถอนกล้า การขุดตอหรือหักร้างถางพง การวิดน้ำเข้านา การพูนคันนา เพราะถือว่างานเหล่านี้ไม่รีบด่วนนัก เว้นแต่จะมีเหตุอื่น ๆ เช่น ผู้เข้ามาตั้งรกรากใหม่ หมูิงหม้ายที่มีภาระต้องเลี้ยงดูลูกอ่อน เป็นต้น ประเพณี ออกปากกินวานเป็นประเพณีแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันช่วยเหลือมรรวมจิตใจของคนในสังคมให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะได้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง "ประเพณีออกปากกินวาน" ในการทำงานของชาวนา อำเภอรัตถุมิ จังหวัดสงขลา" ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้นอกจากจะทำให้เข้าใจถึงประเพณีนี้ในเขตพื้นที่ศึกษาแล้ว ยังเป็นข้อมูลสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของการแลกเปลี่ยนแรงงานอันเป็นผลจากการปรับใช้วัฒนธรรมชุมชนของชาวนาได้ด้วย และยังมีส่วนในการช่วยอนุรักษ์ประเพณีออกปากกินวานได้อีกทางหนึ่ง อีกทั้งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อนักพัฒนา ที่จะนำไปปรับใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของชาวนาในเขตพื้นที่ศึกษาได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

การศึกษาค้นคว้านี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นมาและวิถีปฏิบัติของประเพณีคุณค่าของประเพณี และความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของประเพณีออกปากกินวานในการทำงานของชาวนาอำเภอรัตถุมิ จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้านี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

คำนำ

ประเพณี เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในทุกสังคมของมนุษย์ เพียงแต่สังคมแต่ละแห่งอาจมีประเพณีที่แตกต่างกันไปบ้างตามพื้นฐานความเชื่อและบริบทของสังคมนั้น ๆ ประเพณีเป็นสิ่งที่โยงยึดให้สมาชิกในสังคมมีความรู้สึกเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน และเป็นแบบแผนปฏิบัติของสมาชิกในแต่ละสังคม การทำความเข้าใจวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละสังคมมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษา "ประเพณี" ของสังคมนั้น เพราะประเพณีเป็นผลจากความคิด ความเชื่อ และสะท้อนวิถีปฏิบัติของมนุษย์ที่ได้รับการสั่งสมและสืบต่อกันมาช้านาน ในสังคมแต่ละแห่ง เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อสังคม และสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่และจิตใจของผู้ปฏิบัติประเพณีได้เป็นอย่างดี

คนไทยมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับอาชีพทำนาช้านาน สังคมไทยจึงมีประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนาอยู่มากมายแม้กระทั่งที่เป็นราชประเพณี ดังเช่นพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ประเพณีนี้มีพิธีกรรม 2 พิธีที่กระทำร่วมกัน คือ พิธีพืชมงคล กับพิธีแรกนาขวัญ พิธีพืชมงคล เป็นพิธีทำขวัญเมล็ดพืชพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ข้าวเปลือกเจ้า ข้าวเหนียว ข้าวฟ่าง ข้าวโพด ถั่ว งา เผือก มัน ฯลฯ มีจุดมุ่งหมายที่จะให้เมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ ปราศจากโรคภัย และให้ผลอุดมสมบูรณ์ ส่วนพิธีแรกนาขวัญ เป็นพิธีเริ่มต้นการไถนา โดยการทว่านเมล็ดข้าว มีจุดมุ่งหมายเพื่อบอกว่าบัดนี้ฤดูการทำนามาถึงแล้ว ด้วยเหตุนี้ทางราชการจึงจัดให้มีพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้น โดยกำหนดในเดือนพฤษภาคมของทุกปี

ภาคใต้เป็นภาคหนึ่งของประเทศไทยที่ผู้คนมีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้มีประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนามากเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เพียงแต่ประเพณีบางอย่างอาจจะแตกต่างกันไปบ้างตามแต่ละท้องถิ่น การประกอบอาชีพทำนาในภาคใต้ มีอยู่มากทางภาคใต้ฝั่งตะวันออกเนื่องจากพื้นที่ทางฝั่งนี้มีลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสม

การทำมาหากินนอกจากต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัยจากธรรมชาติแล้ว "คน" เป็นปัจจัยที่สำคัญในวิถีแห่งการผลิต ชุมชนมีการจัดระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานและการช่วยเหลือกันทางด้านแรงงานเรียกว่า "ออกปากกินวาน" เมื่อถึงฤดูเกี่ยวข้าวชาวนาจะช่วยกันเกี่ยวเกี่ยวและร้องรำทำเพลงไปบ้าง เมื่อสังคมเปลี่ยนไปประเพณีหลายอย่างก็ค่อย ๆ เปลี่ยนไปด้วย ประเพณีบางอย่างกลายเป็นอดีตที่หาดูไม่ได้อีก แต่ประเพณีบางอย่างก็ยังคงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมคนรุ่นใหม่ส่วนหนึ่งก็มีความตื่นตัวที่จะรักษาไว้ซึ่งประเพณีเก่า ๆ

1. ขั้นสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจะสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูล เอกสารจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ เพื่อเป็นความพื้นฐาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนด กรอบความคิด ในการศึกษา การเขียนเค้าโครงวิจัย และใช้เป็นข้อมูลบางส่วนในการศึกษา

2. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในแหล่งพื้นที่ศึกษา ด้วยวิธีการสัมภาษณ์และการสังเกต พร้อมทั้งถ่ายภาพและเก็บรวบรวมภาพประกอบ ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะใช้วิธีการบันทึกลงในแถบบันทึกเสียงและจดบันทึกตามความเหมาะสม ส่วนในการสังเกตผู้วิจัยจะใช้วิธีการจดบันทึกและถ่ายภาพประกอบ ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัย จะสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นชาวนาที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ซึ่งเคยปฏิบัติ หรือมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีออกปากกินวานในการทำนาด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน ประมาณ 50 คน

3. ขั้นจัดกระทำกับข้อมูล ผู้วิจัยจะดำเนินการดังนี้

3.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ซึ่งได้บันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียง มาถอดความด้วยการสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตด้านเนื้อหา

3.2 นำข้อมูลที่ได้จาก ข้อ 3.1 รวมทั้งข้อมูลที่ได้จดบันทึกจากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ ตามขอบเขตด้านเนื้อหา

3.3 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และจากเอกสาร มาศึกษาวิเคราะห์ วิถีปฏิบัติในประเพณี คุณค่าของประเพณี และความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของประเพณี ออกปากกินวานในการทำนาของชาวนา อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

3.4 นำข้อมูลภาพที่ได้จากการเก็บรวบรวมและถ่ายภาพเพิ่มเติมมาตรวจสอบเนื้อหา ภาพและความชัดเจนของภาพ เพื่อใช้เป็นภาพประกอบในงานวิจัยนี้

3.5 ตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของข้อมูลทั้งหมด และจัดระบบเนื้อหาให้ สอดคล้องกับขอบเขตด้านเนื้อหา

4. ขั้นเสนอผลการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยจะเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนา วิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และมีภาพประกอบ

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

การศึกษาประเพณีออกปากกินวานในการทำนาของชาวนา อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้จำแนกประเด็นศึกษาออกเป็น 3 ประเด็น คือ ความเป็นมาและวิถีปฏิบัติของประเพณี คุณค่าของประเพณี ละความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของประเพณี ดังนี้

1. ความเป็นมาและวิถีปฏิบัติของประเพณี

ผลจากการศึกษาพบว่าประเพณีออกปากกินวานในการทำนาของชาวนาในอำเภอนี้เกิดขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ทราบจากการบอกเล่าว่าประเพณีนี้มีมาช้านานแล้ว มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อของคนในสมัยก่อนว่าก่อนที่จะดำนาหรือเก็บเกี่ยวข้าวจะต้องมีพิธีกรรมขอพรต่อแม่โพสพเพื่อความเป็นสิริมงคลทำให้ต้นข้าวเจริญเติบโตและได้ผลผลิตเต็มที่ ก่อนทำนาจึงต้องดูฤกษ์ยามก่อน มิเช่นนั้นแล้วหากไม่ปฏิบัติตามเชื่อว่าจะทำให้ข้าวในนาเสียหาย เช่น มีศัตรูพืชมาทำลาย เกิดความแห้งแล้ง เป็นต้น

วิถีปฏิบัติในการออกปากกินวาน แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนปฏิบัติก่อนออกปากกินวาน ได้แก่ การเตรียมสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ การบอกกล่าวบุคคลที่จะมาช่วยงานออกปากกินวาน และการเตรียมอาหาร
2. ขั้นตอนปฏิบัติในขณะที่ออกปากกินวาน ได้แก่ การทำพิธีกรรมแรกนา การลงแรงงาน และการพักรับประทานอาหาร
3. ขั้นตอนปฏิบัติหลังออกปากกินวาน ได้แก่ การกล่าวขอบคุณผู้ที่มาออกปากกินวาน

2. คุณค่าของประเพณี

ประเพณีออกปากกินวานในการทำนาของชาวนา อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ก่อให้เกิดคุณค่าทางด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ ในด้านคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม ประเพณีออกปากกินวานช่วยเสริมสร้างสามัคคีในชุมชน เป็นคุณค่าอันเกิดจากระยะเวลาซึ่งมีการปฏิบัติกันมากกลายเป็นประเพณีที่ควบคู่มากับชาวนาและคนในชุมชน คุณค่าทางเศรษฐกิจ ทำให้ประหยัดเวลาในการประกอบอาชีพในการทำนา และทำให้ลดต้นทุนในการทำนา ซึ่งนอกจากต้นทุนจะลดลงแล้ว สิ่งที่มาตามก็คือการผูกสัมพันธ์โดยเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมการเอาแรงกันยังมีส่วนส่งเสริมทำให้การสร้างสวัสดิการของคนในชุมชนเข้มแข็งขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถต้านทานกระแสทุนนิยมได้

ไปในตัว การถือปฏิบัติตามประเพณี แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของประเพณีออกปากกินวาน ที่มีอิทธิพลต่อการอยู่หากินของคนในชุมชนสร้างระบบคุณค่าของสังคม สร้างระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การแบ่งปัน เกื้อกูล และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

3. ความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของประเพณี

3.1 ลักษณะของความคลี่คลายเปลี่ยนแปลง

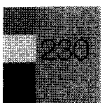
ผลจากการศึกษาพบว่าประเพณีออกปากกินวานในการทำงานของชาวอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา มีความคลี่คลายมาตามลำดับจนถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี อันได้แก่ วัฒนธรรมด้านความเชื่อ เศรษฐกิจ สังคม และการละเล่น ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมของชาวอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ได้อย่างชัดเจน ดังนี้

1. ด้านสังคม มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ชาวบ้านมีความเป็นอยู่แบบพึ่งตัวเอง ลักษณะของสังคมเป็นแบบธุรกิจมากขึ้น มีการว่าจ้างแรงงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงาน

2. ด้านวัฒนธรรม ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านลดลง ประเพณีออกปากกินวานลดน้อยลงเพราะต้องไปทำงานนอกบ้าน จึงมีการจ้างแรงงานในการทำงานแทนการออกปากกินวาน อาชีพทำนาเริ่มน้อยลง ทำให้ประเพณีออกปากกินวานลดน้อยลงไปด้วย

3. ด้านเศรษฐกิจ ทำให้ชาวบ้านมีงานทำมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษ เพราะการมีการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้มีความสามารถในการทำงานได้หลากหลายยิ่งขึ้น ในด้านการเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชน ก็มีการเปลี่ยนแปลง เช่นมีการนำปุ๋ยยากำจัดศัตรูพืช และเครื่องจักรกลมาใช้ในการเพิ่มผลผลิต ถึงแม้ว่าจะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นก็ตามเมื่อการทำงานน้อยลง ประเพณีออกปากกินวานก็น้อยลงตามไปด้วย

ประเพณีออกปาก กินวานในการทำงานของชาวอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นประเพณีที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก มีการออกปากกินวานบ้างประปราย เป็นผลมาจากพื้นที่นาที่ลดลงถูกเปลี่ยนสภาพไปเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ที่อยู่อาศัย รีสอร์ท หรือที่พักผ่อนหย่อนใจจำนวนมาก ที่สำหรับทำนายน้อยลง ชาวบ้านไม่มีค่านิยมในการทำงานรายได้ผลตอบแทนจากการทำนาก็หายไปพร้อมกับค่าใช้จ่าย ชาวบ้านได้เปลี่ยนสภาพพื้นที่นา

เป็นการปลูกยางพารา และฐานะเศรษฐกิจในครอบครัวในสมัยก่อนปรากฏว่าชาวบ้านมีฐานะเศรษฐกิจที่ดีพอกินพอใช้ เพราะ มีความเสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ และเวลาในการไปร่วมกันออกปากกินวานได้อย่างเต็มที่ส่วนในปัจจุบันทุกคนต่างก็มีเศรษฐกิจเป็นเครื่องเร่งรัดการครองชีพ จึงทำให้ไม่สามารถกระทำดังสมัยก่อน

3.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความคลี่คลายเปลี่ยนแปลง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของประเพณีออกปากกินวานมีดังนี้

1. การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากเดิมที่อาศัยแรงงานคนและสัตว์เป็นหลัก เปลี่ยนเป็นใช้แรงงานเครื่องจักรกลทดแทน เกิดความสะดวกรวดเร็วในการผลิต จึงทำให้ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการออกปากกินวาน

2. การปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกข้าวจากนาดำเป็นนาหว่าน จึงข้ามขั้นตอนของพิธีกรรมไป และไม่มีความต้องการในการประกอบประเพณีออกปากกินวาน

3. ความเชื่อในค่านิยมใหม่ เช่น การบูชาเงินบูชาวัตถุทำให้ประเพณีออกปากกินวานในการทำชาดการปฏิบัติสืบทอดต่อจนเกือบจะสูญหายไป เพราะการทำนาเปลี่ยนเป็นการจ้างไถ จ้างหว่าน จ้างดำ จ้างเก็บเกี่ยวเข้ามาแทนที่

4. ค่าใช้จ่ายในระบบการผลิตสูงขึ้น เช่น ค่าปุ๋ย ค่าสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ค่าจ้างแรงงานและเครื่องจักรในการทำนาสูงขึ้น ซึ่งเป็นต้นทุนในการปลูกข้าวที่สูงขึ้นมาก ชาวนาไม่คุ้มทุนในการผลิต ทำให้มีการเลิกทำนา หันมาปลูกยางพาราและปลูกปาล์มแทน ทำให้ประเพณีออกปากกินวานในการทำนาลดน้อยลงไปด้วย

ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาประเพณีออกปากกินวานในการทำนาเป็นเรื่องที่สำคัญที่สืบทอดกันมานาน แต่ปัจจุบันประเพณีนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว แม้ว่าเทคโนโลยีจะก้าวหน้าไปมากในปัจจุบัน อีกทั้งมีคุณค่าหลายอย่างที่แฝงอยู่ในกิจกรรมประเพณีออกปากกินวาน ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคี ความเสียสละ ญาติพี่น้องได้มารวมตัวกัน เพื่อนบ้านใกล้เคียงได้มาร่วมกิจกรรมเดียวกัน มีน้ำใจต่อกันและญาติมิตรที่อยู่ต่างถิ่นได้เดินทางมาร่วมในประเพณีออกปากกินวานซึ่งแสดงออกถึงความสามัคคีของกลุ่มชนที่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และวิถีการปฏิบัติของประเพณีออกปากกินวานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาเรื่อง "ประเพณีออกปากกินวานในการทำของชาวนา อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา" ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ควรส่งเสริมให้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลประเพณีในท้องถิ่นต่าง ๆ ให้มากขึ้นก่อนที่ประเพณีเหล่านั้นจะสูญหายไปหรือขาดผู้รู้ที่จะให้ข้อมูลได้ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะต่าง ๆ ตามความเหมาะสม เช่น เป็นลายลักษณ์อักษร ภาพ เสียง เป็นต้น ซึ่งจะประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาค้นคว้าของคนรุ่นต่อ ๆ ไป

2. ควรเสริมสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรมให้แก่คนทั่วไปเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของประเพณีออกปากกินวานและร่วมกันสืบทอดพัฒนาต่อไป

3. ควรเผยแพร่ผลการศึกษาวินิจฉัยไปสู่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ เป็นต้น อันจะเป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการและการอนุรักษ์พัฒนาวัฒนธรรม

4. ควรนำระบบคุณค่าจากประเพณีออกปากกินวานมาเผยแพร่เพื่อผู้สนใจจักได้ใช้เป็นแนวทาง ในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมเช่นความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี ความเสียสละ เป็นต้น

บรรณานุกรม

- ชาวไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, มูลนิธิ. (2547). ข้า้ว ขวัญของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิชาวไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- งามพิศ สัตย์สงวน.(2545). วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย : การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2514). พระราชพิธีสิบสองเดือน. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- จำนง แรกพินิจ. (2537). แซร์แรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคใต้. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ชลิต ชัยครรชิต และคณะ. (2549). สังคมและวัฒนธรรมอีสาน ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชาญพิทยา นิรมพาลี. (2542) การทำนา. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการเกษตร
- दनัย ไชยโยธา. (2538). ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์
- _____. (2546). สังคม วัฒนธรรม และประเพณี (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ทัศนีย์ ทานตวณิช. (2535). ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลตะวันออก. ม.ป.ท.
- ทิษฏยา โภชนา. (2548). ศึกษาประเพณีในรอบปีและจริยธรรมจากประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- นงลักษณ์ โชติพันธุ์ และนิพนธ์ จิวจันทร์. (2542). "รัตภูมิ,อำเภอ." ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้เล่มที่ 18. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ประกาศรี สีหอำไพ. (2524). เอกสารการสอน ชุดวิชาภาษาไทย 4. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- _____ . (2538). วัฒนธรรมทางภาษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ประสิทธิ์
กาพย์กลอน และนิพนธ์ อินสิน. (2540) ภาษากับวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 15).
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร. (2546). การดำรงชาติไทย. กรุงเทพฯ : วังอักษร.
มณีมัย ทองอยู่. (2546). การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวอีสาน : กรณีชาวบ้านลุ่มน้ำพอง.
กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- มงคล ทองท่น. (2535). โลกทรรศน์ที่ปรากฏในประเพณีของคนไทยมุสลิมในจังหวัดสุตล.
ปริญญาานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สงขลา.
- รัชนีกร เศรษฐ (2532). โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
รัตภูมิ, อำเภอ. (2551). บรรยายสรุปอำเภอรัตภูมิ. สงขลา : อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา.
ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ :
นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.
- วิจิตรา ขอนยาง. (2532). การศึกษาประเพณีโองการวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน. ปริญญาานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- วิไลวัจน์ ฤทธนะภูติ และคณะ. (2542). การลงแขกกับวิถีชีวิตของคนอีสาน. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์
- วิมล คำศรี และไพรินทร์ คุญแก้ว. (2540). วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบ
สงขลา : โครงการสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- เศรษฐพงศ์ ดำคง. (2544). ศึกษาประเพณีที่ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่าง
ชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมในอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). "ออกปาก-กินวาน," ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้
เล่ม 18 กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- _____ . (2534). "เมืองไทยสู่สมัยวัฒนธรรมเฟื่องฟูและลับสน," ใน งานส่งเสริมศิลปะและ
วัฒนธรรมไทยครั้งที่ 14. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุพัตรา สุภาพ. (2523). สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี.
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

_____. (2525). สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี.
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

สุภางค์ จันทวานิช. (2536). วัฒนธรรมชาวไทยในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์. (2536). ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์

_____. (2548). ประเพณีท้องถิ่นภาคใต้. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สายทิพย์ นุกูลกิจ. (2533). วรรณคดีเกี่ยวกับชนบประเพณี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.

อนุমানราชชน, พระยา. (2517). วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา.

อรุณรักษ์ พวงผล. (2537). "พื้นบ้านกาญจนบุรี." ใน ชีวิตชุดบรรพบุรุษของเรา. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

อานนท์ อากาศิรม. (2525). สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์

เอี่ยม ทองดี. (2538). ข่าว : วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : มติชน.